

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Muzyka źródłem aktywności odtwórczej i twórczej dziecka

Author: Jadwiga Uchyła-Zroski

Citation style: Uchyła-Zroski Jadwiga. (2018). Muzyka źródłem aktywności odtwórczej i twórczej dziecka. "Cieszyński Almanach Pedagogiczny" (T. 5 (2018), s. 182-190).

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Jadwiga Uchyla-Zroski

Muzyka źródłem aktywności odtwórczej i twórczej dziecka

Pojęcie aktywności w ujęciu pedagogicznym

Wielu badaczy zajmowało się problematyką aktywności dziecka, znacznie rzadziej aktywnością muzyczną. Termin „aktywność” pochodzi od przymiotnikowego znaczenia słowa „aktywny” i oznacza pęd do działania, działalność, czynny udział w czymś¹. Aktywny uczeń, to działający świadomie, ochoczo, indywidualnie lub zbiorowo, wykonujący pracę z zaangażowaniem i pasją samodzielnie lub wspomagany w swych poczynaniach przez nauczyciela lub rówieśników. Z typologicznego znaczenia słowa „aktywność” należy wnioskować, że jest to pewna dyspozycja ucznia do działania mimo przeszkód. Najczęściej jednak bywa, że uczeń o dużym potencjale aktywności – kiedy napotyka jakieś przeszkody na drodze do osiągnięcia wyznaczonego sobie celu – wzmacnia swe działanie, a nieaktywny – napotkaną przeszkodą zostaje zdemobilizowany. Myśli te są zbieżne z poglądami francuskiego badacza Rene Le Senne, który podkreśla, że aktywny jest ten, kto czerpie podniety do działania raczej z siebie samego, natomiast nieaktywny lub mało aktywny zawsze potrzebuje bodźca zewnętrznego i bezpośredniej podniety².

Aktywność jest dyspozycją bardzo ważną w działaniach muzycznych ucznia głównie wówczas, gdy towarzyszy jej silna wola, determinacja i zdyscyplinowanie, narzucone przez własny umysł. Wtedy też efekty działań mogą być poprawne muzycznie i zadawalające zarówno ucznia, jak i nauczyciela.

---

¹ Słownik wyrazów obcych. Red. Z. RYSIEWICZ. Warszawa 1965, s. 38.

² J. WIERSZYŃSKI: *Zarys psychologii muzyki*. Warszawa 1968. Za R. Le SENNE: *Traite de caracterologie*. Paris 1957.

Formy aktywności ucznia w dydaktyce muzycznej klas młodszych

Wychowanie muzyczne jako przedmiot estetyczno-wychowujący ma charakter praktycznej działalności w odróżnieniu od innych przedmiotów nauczania, w których przeważa dostarczanie wiadomości w sposób teoretyczny lub teoretyczno-praktyczny. Dominantą procesu nauczania muzyki jest integracja wszystkich form wychowania muzycznego. Współczesne wychowanie muzyczne stosuje szeroką ofertę edukacyjną i bogate formy aktywności odtwórczej i twórczej ucznia. Dzięki nim uczniowie przyswajają sobie repertuar muzyczny, taki jak: pieśni, utwory muzyki artystycznej i ludowej, zabawy muzyczno-ruchowe, tańce, podstawowy zakres wiedzy o muzyce i muzykach. Jednocześnie rozwijają się muzycznie, nabierają biegłości w posługiwaniu się językiem sztuki i utrwalają pozytywne zachowania wobec muzyki, aż do tworzenia nawyków włącznie.

Już od najmłodszych klas należy stosować na lekcji pełny zakres działalności praktycznej, to jest: śpiewanie, grę na instrumentach, zabawy i zajęcia muzyczno-ruchowe, słuchanie muzyki. Czynności muzyczne ucznia w procesie nauczania powinny nawzajem się uzupełniać, przenikać, dążyć do wzajemnego zbliżenia treścią i formą. Wzajemne uzupełnianie się form i zestawianie czynności muzycznych czyni wychowanie muzyczne bardziej skutecznym i interesującym, szczególnie dla młodych odbiorców. Zajęcia muzyczne pozwalają nauczycielowi lepiej poznać swoich uczniów, ich zainteresowania i zdolności. Są to zalety wpływające z integrowania form umuzykalniających, które zawsze wyzwalały ukryte możliwości odtwórcze i twórcze uczniów. Dzięki zestawom różnych treści i czynności muzycznych wychowanie muzyczne nie tylko respektuje specyfikę każdego wieku uczniów, ale lepiej weryfikuje ich uzdolnienia artystyczne.

Dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej jest to przede wszystkim wykorzystanie ich skłonności do samorealizacji i doświadczanie muzyki. W procesie nauczania w ramach czynności muzycznych stosujemy zajęcia zbiorowe, grupowe, oraz – systematycznie i stopniowo – indywidualne. Materiał do działań dydaktycznych czerpiemy z naturalnych skłonności dziecka do gry na dźwięczących lub melodycznych narzędziach, instrumentach perkusyjnych i melodycznych. Mogą one być budowane przez same dzieci, z różnych materiałów, wówczas wzmagają zaciekawienia i atrakcyjność zajęć. Bogate formy działań odtwórczych stopniowo przygotowują je do samodzielnego myślenia i wyzwiania własnych pomysłów. Żeby tworzyć, uczeń musi posiadać pewien zasób wiedzy i doświadczeń muzycznych. Im bogatszy w formie i treści zakres doświadczeń odtwórczych ucznia, tym większa jego swoboda działań w tworzeniu muzyki. Są jednak dzieci, które – w sposób naturalny – mają skłonność do działań twórczych. Jednak poziom ich prezentacji muzycznych, „swobodnej twórczości” jest ubogi melodycznie i rytmicznie. Dzieci po pewnym czasie zauważają tę różnicę. Z pomocą przychodzą im umiejętności nabyte w toku kształcenia, podczas edukacji szkolnej.

Warunki współczesnego życia już od dziecka wymagają zaangażowania i inwencji, coraz większej orientacji w świecie rzeczywistym i medialnym, obiektywności i szybkiego rozpoznania tego, co nowe i postępowe. Współczesny człowiek jest „wciąż w drodze”, zmierzając nieustannie ku innowacjom. Zasadniczą cechą ucznia nowoczesnej szkoły powinna stać się jego aktywność, postawa twórcza i badawcza. Aby dziecko mogło się odpowiednio rozwijać, trzeba je właściwie nauczać, stymulować do aktywności odtwórczej i twórczej.

Odtwórcze działania ucznia i rola pamięci w tych procesach

Większość badaczy uważa, że aktywność uwidacznia się w powiązaniu z innymi cechami osobowości jak pracowitość, systematyczność, nastawienie na sukces, motywacja, emocjonalność, chęć uzewnętrznienia własnego pomysłu, autoprezentacja, zaimponowanie innym³. W świetle takiego wniosku aktywność muzyczna może występować zasadniczo pod dwiema postaciami: jako działania odtwórcze lub twórcze.

Aktywność odtwórcza, czyli odtwórczość, polega na „odkodowywaniu” wcześniej nabytej wiedzy muzycznej, doświadczeń, umiejętności, a następnie ponownej jej prezentacji.

Ważną funkcję w przebiegu wszelkich procesów odtwórczych w edukacji pełni pamięć. Pamięć to określona właściwość zachowawcza, polegająca na gromadzeniu i przechowywaniu wcześniej nabytego doświadczenia oraz wykorzystaniu go w różnych sytuacjach życiowych⁴. Pamięć, stanowiąc właściwość zachowawczą, obejmuje kolejno trzy procesy: **zapamiętywanie, przechowywanie i przypomnienie**. Jeśli chodzi o pamięć muzyczną, te trzy fazy dotyczą wiedzy i doświadczeń muzycznych nabywanych przez ucznia w toku edukacji szkolnej i pozaszkolnej.

Zapamiętywanie – jest gromadzeniem doświadczenia nabytego w trakcie muzycznych działań edukacyjnych ucznia. Istotnym elementem w zapamiętywaniu jest związek bodźca z doświadczeniem muzycznym jednostki, a trwałość tego związku wzrasta, gdy bodziec jest świadomie powiązany z celem działania. Zapamiętywanie może być: *samorzutne, mimowolne i świadome, zamierzone*. W zapamiętywaniu mimowolnym jednostka w trakcie swojej działalności nie stawia sobie celu, jakim jest zapamiętanie bodźców lub sytuacji, z którymi się styka, zapamiętuje je samorzutnie. Natomiast zapamiętywanie świadome

³ J. WIERSZYŃSKI: *Psychologia muzyki*. Warszawa 1979; Zob. M. MANTURZEWSKA, H. KOTARSKA: *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*. Warszawa 1990.

⁴ J. STRELAU, A. JURKOWSKI, Z. PUTKIEWICZ: *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Warszawa, 1981.

jest działaniem zamierzonym, i wtedy przekształca się w czynność uczenia się. W procesie uczenia się zapamiętywanie zależy od stopnia sensowności opanowanego materiału i stopnia zrozumienia go przez ucznia.

Łatwiej zapamiętuje się materiał uporządkowany zgodnie z zasadami dydaktyki kształcenia⁵ i powiązany w logiczne związki. Ważną rolę w procesie zapamiętywania odgrywają: motywacja uczenia się, zainteresowanie nowym materiałem dydaktycznym, utrwalające formy ćwiczeń i powtórzeń poznanego materiału, satysfakcja z osiągniętych wyników i ocen, użyteczność poznanego materiału i jego wartość w ocenie ucznia.

Przechowywanie jest procesem polegającym na gromadzeniu informacji w wyniku zmian powstałych w komórkach nerwowych w czasie procesu zapamiętywania. Przechowywanie jest procesem czynnym, a treści zachowywane w pamięci podlegają różnym zmianom, jedne zapamiętywane są trwale, inne słabiej, a niektóre zostają bardzo szybko zapomniane. Przechowywanie jest procesem o bardzo ważnym znaczeniu edukacyjnym. Dzięki niemu szereg informacji muzycznych i umiejętności utrwała się w pamięci jednostki. Ślady pamięciowe (kod pamięciowy), sprowadzające się do określonych zmian w układzie nerwowym i stanowiące fizjologiczne podłoże pamięci, początkowo nasilają się i ulegają konsolidacji, a pozbawione form utrwalania słabną. Stąd znacznie lepiej pamięta się „wszystko” zaraz po zapoznaniu z nowym materiałem, niż po pewnym upływie czasu⁶.

Przypominanie jest kolejnym procesem, dzięki któremu można korzystać z przechowywanych informacji. W dydaktyce spełnia się reguła, że korzystanie z zapamiętanego materiału jest tym lepsze i wierniejsze, im krótszy czas upłynął od jego zapamiętania. Po upływie dłuższego czasu uczeń z trudem może sobie przypomnieć w szczegółach potrzebne dane. Pozostaje w jego pamięci tylko zarys problemu, a czasem fragmenty. Przypomnienie występuje w trzech formach: jako *rozpoznanie*, *przypomnienie*, *reprodukcja*.

Umiejętność odróżnienia tego, co dawniej spostrzegliśmy, od tego, co spostrzegamy aktualnie, nazywa się *rozpoznanie*m. Następuje ono wtedy, gdy w odtwarzaniu zapamiętanych treści biorą udział spostrzeżenia. Przykładem może być zadanie na rozpoznanie spośród trzech uwertur różnych kompozytorów jednej o określonym tytule. Rozpoznanie może być prawdziwe, częściowo prawdziwe lub fałszywe. O jakości rozpoznania decyduje wybór cech jakościowych prezentowanej muzyki, a udzieloną odpowiedzią przez ucznia.

Przypomnienie oznacza aktualizację czegoś, co kiedyś zostało zapamiętane. Przykładem mogą być zapamiętane utwory muzyczne, które uczeń ma rozpoznać spośród innych, poprzez przypomnienie. Pomocne są wszelkie cechy muzyczne

⁵ J. UCHYŁA-ZROSKI: *Wybrane zagadnienia z dydaktyki wychowania muzycznego*. Katowice 1991; zob. Cz. KUPISIEWICZ: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa 2003.

⁶ J. STRELAU, A. JURKOWSKI, Z. PUTKIEWICZ: *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Warszawa 1981; zob. *Psychologia*. Red. T. TOMASZEWSKI. Warszawa 1977.

dzieła, np. tematy muzyczne, budowa formalna utworu, aparat wykonawczy, faktura, okoliczności w jakim było poznanie dzieła.

Istotą *reprodukcji* jest odtwarzanie zapamiętanego materiału muzycznego. Bywa ona znacznie trudniejszym procesem pamięci od rozpoznania i przypominania. Reprodukacja musi posiadać takie cechy jak: wierność z oryginałem, dokładność muzyczną pod względem cech jakościowych muzyki (np. melodyki, rytmiki, harmoniki, kolorystyki, dynamiki, agogiki), uwzględnienie budowy formalnej utworu, ogólnego wyrazu muzycznego. Często reprodukcji muzycznej towarzyszy zabarwienie emocjonalne, które może dodatnio wspomagać wykonawcę. Natomiast u osób wrażliwych i mało aktywnych muzycznie indywidualne występy (reprodukcje) blokowane są przez ich stany emocjonalnie, które znacznie obniżają poprawność wykonawczą.

W przypadku reprodukcji nie wystarczy sobie uświadomić coś, co zapamiętaliśmy, ale trzeba określone treści wiernie umieć odtworzyć śpiewem, grą na instrumencie, ruchem, słowem, działaniem plastycznym, pisemnie. Są uczniowie, którzy podczas reprodukcji treści muzycznych bywają tak bardzo zaabsorbowani wykonawstwem, że nie są krytyczni wobec własnej prezentacji, nie słuchają siebie, toteż nie są w stanie ocenić swego wykonania i popełnionych błędów. W czasie reprodukcji uczeń opiera się głównie na tym, co pozostało w jego pamięci dzięki procesom spostrzegania. Umiejętność samooceny prezentacji uczeń nabywa w toku kształcenia muzycznego, na kolejnych szczeblach edukacji. Znaczącą rolę pamięci w procesach odtwarzania muzyki można odsłonić w ujęciu faz pamięci autorstwa Ziemowita Włodarskiego⁷.

Fazy pamięci i ich cechy

Zapamiętywanie – spostrzegane przedmioty i cechy muzyki odbierane przez zmysły wywołują zmiany w komórkach nerwowych w postaci śladów pamięciowych.

Przechowywanie – zmiany te utrzymują się, chociaż wywołujące je bodźce muzyczne przestały działać.

Przypominanie – dzięki owym zmianom rozpoznajemy przedmioty, zjawiska muzyczne jako znane i reprodukujemy je.

W złożonych procesach odtwarzania muzyki ważną rolę odgrywają podstawowe **cechy pamięci**⁸, do których zaliczamy:

⁷ Z. WŁODARSKI: *Czym jest pamięć?* Warszawa 1967, s. 125.

⁸ J. STRELAU, A. JURKOWSKI, Z. PUTKIEWICZ: *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Warszawa 1981, s. 130.

1. Szybkość zapamiętywania muzyki, ułatwiającą zapamiętanie, przechowywanie i przypomnienie jej składowych.
2. Zakres pamięci, informujący nauczyciela, ile materiału muzycznego dany uczeń może zapamiętać.
3. Trwałość pamięci – czas przechowywania zapamiętywanego materiału dydaktycznego.
4. Wierność pamięci – stopień dokładności przypomnień.
5. Gotowość pamięci – łatwość z jaką uczeń przypomina sobie potrzebny materiał muzyczny (np. nabyte treści nauczania).

Bogata tematyka muzyki sprawia, że percypowane treści aktywizują określone **zakresy pamięci** ucznia⁹:

- pamięć ruchową – odtwarzanie muzyki ruchem,
- pamięć graficzną (wzrokową) – odtwarzanie słowne, manualne obrazów graficznych np. zapisu nutowego pieśni, partytury.

Pamięć dotyczy:

Mysli – pamięć słuchowa; odtwarzanie głosem mówionym i śpiewanym utworów muzycznych, pieśni,

Uczuć – pamięć uczuciowa; stopień przeżywania muzyki i wyrażania uczuć podczas jej odtwarzania.

W dydaktyce muzycznej można spotkać podział pamięci ze względu na dominującą aktywność jednego ze zmysłów: wzroku (pamięć wzrokowa), słuchu (pamięć słuchowa), równowagi i dotyku (pamięć ruchowa). Wyostrzona funkcja któregoś zmysłu jest cechą indywidualną jednostki; tylko świadomy trening może współmiernie zaktywizować pozostałe zmysły. W praktyce zauważa się, że uczniowie prezentują mieszane typy pamięci, np. pamięć wzrokowo-słuchową, słuchowo-ruchową, wzrokowo-ruchową. Zmysł słuchu należy do wiodących w uczeniu się muzyki. On decyduje, że uczeń śpiewa czystą intonacją oraz poprawnie pod względem rytmicznym. Pomniejszą, lecz także bardzo ważną rolę przypisuje się zmysłom wzroku i dotyku. Są one najczęściej aktywne podczas gry na instrumencie, w działaniach wymagających kontaktu wzrokowego, współgrających w zabawach przy muzyce. Natomiast podczas zajęć muzyczno-ruchowych oraz w tańcu aktywizuje się zmysł równowagi.

Opierając się na koncepcji poliestetycznego wychowania muzycznego Wolfganga Roschera należy dodać, że ważną rolę we wszelkich działaniach muzycznych przypisuje się zmysłom smaku, powonienia i równowagi¹⁰. One sprawiają, że muzyka może być odbierana jako „produkt smakowy”, o zabarwieniu kolorystycznym; może być słodka, czasem powiewna, lekka, ciężka oraz szorstka, odbierana i prezentowana w różnych odcieniach barw.

⁹ Ibidem, s. 126; zob. *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Red. M. ŻEBROWSKA. Warszawa 1980.

¹⁰ W. ROSCHER: *Perspektywy zintegrowanej pedagogiki muzycznej w aspekcie teorii kształcenia*. Kwartalnik Polskiej Sekcji ISME 1990, nr 3/4 [Warszawa].

Odtwórcze działania muzyczne ucznia szkoły podstawowej przejawiają się w wielorakich rodzajach jego aktywności. Ramowe treści nauczania muzyki poszczególnych klas zostały określone w założeniach programowych. W klasach I–III szkoły podstawowej priorytet przypisuje się zajęciom muzyczno-ruchowym, tanecznym, grze na instrumentach i różnym rodzajom śpiewu. W wyższych klasach szkoły podstawowej zajęcia planowane są zgodnie z tematyką lekcji a rodzaje działań muzycznych ucznia powinny posiadać współmierną częstotliwość: to śpiew, gra na instrumentach, percepcja muzyki, wiedza o muzyce i kulturze polskiej i obcej.

Stąd wypływa bardzo ważne zadanie dydaktyczne dla nauczyciela, aby posiadał trafne rozeznanie w zakresie preferowanych rodzajów pamięci swoich podopiecznych. Znajomość ta może zwiększać i wspomagać efekty nauczania muzyki oraz sprawić, że uczniowie bardziej polubią przedmiot i osobę nauczyciela. Współczesna wiedza pedagogiczna musi posiłkować się osiągnięciami innych dyscyplin naukowych, które dają wielostronny obraz problemu.

Aktywność twórcza dziecka

Aktualnie realizowany przedmiot „Muzyka” przywiązuje dużą wagę do rozwoju twórczej aktywności dziecka. Dąży się do rozwijania ekspresji spontanicznej i kierowanej we wszystkich jej rodzajach aktywności (w śpiewie, grze na instrumentach, ruchu przy muzyce, zintegrowanych działaniach twórczych, technikach informatycznych, zachowaniach komunikacyjnych). Twórczość dziecka jest zaspokojeniem istotnej potrzeby działania, ekspresji, samorealizacji¹¹; angażuje wszystkie funkcje motoryczne i zmysłowe, a także życie uczuciowe i „potrzebę nowości”. Ekspresją jest każdy zewnętrzny przejaw życia wewnętrznego dziecka, który jest nieodłącznym elementem procesu tworzenia.

Twórczość może być rozpatrywana w obrębie czterech kategorii:

- twórczość jako dzieło, wytwór,
- twórczość jako proces,
- twórczość jako zespół zdolności (właściwości) intelektualnych bądź zespół cech osobowościowych,
- twórczość jako zespół stymulatorów społecznych (społeczny klimat uwarunkowań twórczych)¹².

¹¹ Z. CIECHAN: *Nauczyciel i twórczość muzyczna uczniów*. Warszawa 1990; zob. K.J. SZMIDT: *Pedagogika twórczości*. Gdańsk 2007.

¹² S. POPEK: *Zdolności i uzdolnienia twórcze – podstawy teoretyczne*. W: *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*. Red. S. POPEK. Warszawa 1988, s. 10; zob. *Wartości w muzyce*. T. 1, 2. Red. J. UCHYŁA-ZROSKI. Katowice 2008, 2009.

Tak rozległe ujęcie twórczości sprawia, że nie istnieje jedna definicja twórczości. W każdej z wymienionych kategorii twórczości nieco inaczej jest określony jej efekt, przebieg lub składowe elementy. W dydaktyce szkolnej występują wszystkie cztery kategorie twórczości; najczęściej mamy do czynienia z „twórczością jako dziełem (wytworem)” i „twórczością jako procesem”.

Z pewnością nauczycielowi pracującemu w środowisku aktywnym społecznie i artystycznie, aktywizowanie zespołu klasowego do działań twórczych nie sprawia większych trudności. Natomiast trzeba uczniów nauczyć wartościowania swoich wytworów, krytycznego spojrzenia na własną pracę i pracę kolegów, stopniowego zwiększania wymagań wobec siebie samego i rówieśników.

Zadaniem nauczyciela muzyki jest wytworzenie w klasie takiej atmosfery, aby spontaniczna – niczym nie hamowana – twórczość dziecka miała swój wyraz w śpiewie, grze na instrumentach, ruchu, aby każdy uczeń mógł zaprezentować swoją „kompozycję” i spotkał się z przychylną oceną i zrozumieniem.

Taki sposób wprowadzania dzieci w świat muzyki, wyrabiający u nich zmysł samokrytycyzmu, sprawia, że ich wypowiedzi muzyczne będą dłuższe, bogatsze melodycznie i rytmicznie, ciekawsze pod względem budowy formalnej, będą zawierały większy ładunek emocjonalny. Staną się terapią dla dziecięcych osobowości.

Jadwiga Uchyla-Zroski

Music as the Source of a Child's Reproductive and Creative Activity

Summary

The author discusses the issue of a child's musical activity in the light of the assumptions of the pedagogy of creativity and the methodology of music teaching in younger classes. She concentrates on the interpretation of the term of "activity" as well as on basic forms of a student's reproductive and creative activities. She looks for the relationships between the processes of memory: remembering, storing and reminding with students' musical activity. She stresses the importance of music in a child's personal development and its rearing.

Key words: music, creative activity, reproductive activity, integrated education

Jadwiga Uchyla-Zroski

Die Musik als Quelle der reproduktiven und kreativen Aktivität des Kindes

Zusammenfassung

In ihrem Beitrag erörtert die Verfasserin musikalische Aktivität des Kindes nach den Grundsätzen der Kreativitätspädagogik und der Musikdidaktik für jüngere Klassen. Sie konzentriert

sich darauf, den Terminus „Aktivität“ zu klären und grundlegende Formen der reproduktiven und kreativen Handlungen des Schülers zu schildern. Sie will dabei gewisse Zusammenhänge zwischen den Gedächtnisprozessen und musikalischer Aktivität der Schüler herauszufinden. Hervorgehoben wird hier auch die Rolle der Musik bei der persönlichen Entwicklung des Kindes und dessen Erziehung.

Schlüsselwörter: Musik, kreative Aktivität, Integrationsunterricht